

סיכומי התשובות בעניני רפואה והלכה מתוך שאלות ותשובות "משפטי עוזיאל"

ראה אסיא, י"ג, תשל"ו, 27-34.

זהו חלק שני מתוך שלושה חלקי סיכום תשובותיו של הרב עוזיאל זצ"ל בעניני רפואה והלכה. יש לציין ולהדגיש, כי הדברים המובאים כאן הם דעתו של המחבר בלבד, ואף כי חלקו פוסקים אחרים על תשובות אחדות של המחבר, הרי אין מסרתנו קביעת הלכה ועמדה חד-משמעית, אלא ציור תפיסתו ההלכתית-רפואית של הרב עוזיאל, כפי שמתקף הדבר בפסקיו המרובים בנושאים אלו.

חלק שלישי, חושן משפט, ירושלים, שנת תרנ"ן

סימן מ"ו - הפלה מלאכותית

השאלה - אשה מעוברת, שלדעת הרופאים המשך הריונה עלול לגרום לה חרשות בשתי אוזניה - האם מותר לה לבצע הפלה?

תשובה - בסעיף א' דן המחבר כדין המתת עובר ברחם אמו. לדעת המחבר, אין העובר נחשב לנפש כלל, מכיון "שאין לו חיות מעצמו אלא חי בחיות אמו". לכן "העובר במעי אמו, הואיל ולא מיקרי נפש כלל - מותר להורגו".

המחבר מוכיח את שיטתו, שאין איסור רצח בהפלת עובר, מהסוגיא בעקבין ז, א, ומדברי התוספות, גיזה, מ"ד.

אכן, מסקנת המחבר בשאלה זו היא: "על כל פנים הדבר ברור מאוד, שלא התירו להרוג עוברים אלא כשיש צורך בדבר, ואפילו אם הוא צורך קלוש, כגול דמנוולה האם, אבל שלא לצורך ודאי שאסור משום השחתה ומניעת אפשרות החיים לנפש מישראל... ואסור להורגם מדין משחית ומחבל".

בסעיף ב' דן המחבר בשיטת הרמב"ם, (בהלכות רוצח א, ט). מסקנתו בהסבר הרמב"ם היא: עובר שנעקר לצאת מהרחם, הרי הוא כתינוק בן יתמו ונהרגים עליו. אולם אם יש חשש לחייה של היולדת - מותר להורגו. לעומת זאת, אם כבר יצא ראשו של העובר, אין רחמים נפש מפני נפש וגם אם יש סכנה ליולדת - אין להרוג את העובר. "ודע, שאין הדברים הללו אמורים אלא בירשבת על המשבר, שכבר נעקר העובר, אבל לפני זה אין העובר נקרא נפש, ולכן אין מצוה להצילו ממיתה, ולא עוד אלא שמותר להורגו בידיים כשיש איזו סיבה מכרחת לכך, ואפילו אם היא סיבה קלושה, כגון שלא תתנוול האם אחרי מותה".

בסעיף ד' דן המחבר באספקטים נוספים של איסור ההפלה. המחבר מצטט שיטות אחדות (שו"ת חות יאיר, סימן ל"א; זכותא דאברות) האוסרת הפלה מטעם הוצאת זרע לבטלה. אכן, המחבר דחה זאת, כי "איסור הוצאת זרע לבטלה אינו אלא במנאפים בידים או דש בפנים וזורה מבחוץ... אבל בלא זה מותר גמור הוא... וכל שכן במי ששופך זרעו תקלט והתהווה ולד - פלט מידי איסור שפיכת זרע לבטלה וההורג את העובר נידון כדין הורג נפש, וכיון דעובר לאו נפש הוא - פטור ומותר במקום שיש צורך בדבר".

איסור נוסף שהועלה נגד ביצוע ההפלה הוא "משום דכל פעולה כזאת גורמת סכנה לאשה המעוברת ואסור לאדם לסכן עצמו". אבל המחבר מסתייג מדיעה זו באמרו: "אבל לדעתי ברור, שכל דבר שנעשה בדרך רפואה ובחירות גמורה ומלאה להציל מסכנה, לא אסרו חכמים". לדעת המחבר, "מצד אחד יש מקום לאסור הפלת העובר או הריגתו, ממה שנאמר בגמרא: כל יהודי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים... וממעט את הדמות (יבמות, ס"ג, ב') - ואם דברים אלו נאמרו במי שאינו עוסק בפריה ורביה... על אחת כמה וכמה במי שעשה פעולה, שממעטת אפשרות קיום וגיודול נפש אחת מישראל... אולם ברור מאוד, שאין הדברים הללו אמורים אלא במתכוון להרוג את העובר, אבל כל שהוא מתכוון לצורך האם, אע"פ שהוא צורך קלוש, כגון למנוע ספק ניוולה אחרי מותה - מותר".

מסקנה - "מכאן נלמד לשאלה דנידון דידן, שעובר זה לפי דברי הרופאים יגרום חרשות לאמו לכל ימיה, ואין לך ניוול יותר גדול מזה... לכן נראה לפענ"ד להתיר הפלת עובר על-ידי רופאים מומחים ומובהקים, שיבטיחו למפרע הצלת סכנת מיתת האם במידה היוותר אפשרית".

סימן מ"ז - בעניין הפלה מלאכותית

השאלה - א. אשה המסתכנת בהריונה - האם מותר לה לבצע הפלה?
 ב. אשה שזינתה - פנויה או אשת איש - ומתחרטת על מעשיה ורוצה להסיר קלונה ע"י הפלת העובר - האם רשאית לעשות כן?

תשובה - **בסעיף א'** דן המחבר בשאלה האם עובר הוא נפש או לא. המחבר מביא מקורות הלכתיים אחדים (אהלות, ז, ו; רמב"ם, הלכות רוצח, א, ט; שו"ת מהרי"ט, חלק א', סימן צ"ט; שו"ת חות יאיר, סימן ל"א). מסקנתו היא, שגם אם העובר נחשב כנפש, בכל זאת ההורג פטור מעונש. כמו-כן ברור, שנפש האם תמיד עדיפה על נפשו, ולכן אם היא מסתכנת בהריונה דוחים את נפשו מפני נפשה.

בסעיף ב' ממשיך המחבר בדיון בשאלה דלעיל תוסה לדיעה, שאין העובר בגדר נפש וההורג פטור, אך אין הוא מגיע למסקנה סופית ומסכם: "ועדין דין זה צריך תלמוד". אבן לעצם השאלה מסקנתו היא: "הדרן לנידון דידן, לפי מה שביארנו לא הענישה תורה בהריגת עוברים במעי אמן, וכיון שכן, במקום סכנה מותר לגרום מיתתו".

בסעיף ג' דן המחבר בהלכה, שעובר נחשב כירך אמו. לדעתו, מאחר ועובר נחשב כחלק מגופה של האם, "אם כן, כשם שמותר לאדם לחתוך אחד מאיבריו כדי לרפאות עצמו, הרי נמי מותר להמית את הילד, כדי להציל את אמו, אפילו מספק סכנה". לדעת המחבר, "לא מצאו רמז מן התורה לאיסור זה (של הפלה), ומסתבר דאיסורו משום דאין אדם רשאי לחבול בעצמו (בבא קמא, צ"א) ובמקום ספק סכנה - מותר". המחבר מצטט את תשובת הר"י עמדין (שו"ת שאלת יעבץ, חלק א', סימן מ"ג), שמתיר ביצוע ההפלה, "אפילו אינו משום פקח אמו, אלא להצילה מרעתה, שגורם לה כאב גדול". אכן המחבר מוסיף: "ואם אמנם קולא גדולה היא זו וצריך עיון לדינא, אבל במקום סכנה ברור הדבר להתיר".

בסעיף ד' דן המחבר בהריון מחוץ למסגרת הנישואין. המחבר מביא את מחלוקתם של החתם יאיר (סימן ל"א) האוסר הפלה בכל מקרה כזה, לעומת היעב"ץ (שם), שהתיר הפלה כאשר ההריון הוא באשת איש שזינתה. המחבר מסכים להלכה עם היעב"ץ (למרות שדוחה את הנמקתו ומתיר מנימוק אחר).

מסקנה - "ומזה יוצא, דבעובר זנתים של פגיה שאינה באיסור עריות - אפילו ההורים עצמם אינם מותרים לגרום מיתת העובר, כיון שאין בנם נאסר לבוא בקהל... ועובר שהוא ממזר שרי להו להוריו לגרום מיתתו בסם, או אפילו בידיים, קודם שנעקר לצאת מרחם אמו, אבל אסור לישראל אחר להורגו ואסור להורים עצמם לגרום מיתתו על-ידי לא-יהודי".

מהדורא תניינא, אבן העזר, ירושלים, תשכ"ד

סימן ה' - בדין כרות אשכים

השאלה - איש שחלה באשכיו ועקב כך נאלצו הרופאים לכורתם, האם ע"י כך נעשה האיש פצוע דכא? והאם יש להכריחו לגרש את אשתו, מדין לא יבא פצוע דכא בקהל ה' ?
תשובה - בסעיף א' דן המחבר בדין כרות שפכה בידי שמים, ומוכיח מהגמרא (יבמות, ע"ה) ומדברי הפוסקים, "שנטלו אפילו שתי ביציו בידי שמים אינו נפסל לבוא בקהל חו היא הלכה פסוקה, שאין עליה מחלוקת".

בסעיף ב' דן המחבר בדין פצוע דכא ע"י מחלה. הוא מביא מחלוקת הראשונים בשאלה זו. מדברי רש"י ותוספות (ביבמות כ"ה) משמע, "דלא נקרא בידי שמים אלא בשנעשה פצוע דכא ע"י רעמים וכדו", או שנולד כן ממעי אמו... אבל כשנגעו בהם ידי אדם, אפילו אם נעשה לרפואה הרי זה בגדר פצוע דכא בידי אדם". מאידך, שיטת הרמב"ם והסמ"ג, שאם כרת הרופא את האשכים לשם רפואה - דינו כבידי שמים. (בשולחן ערוך, אבן העזר, סימן ה', סעיף י' - הובאו שתי השיטות).

בסעיף ג' דן המחבר בדינו של אדם שנשא אשה ואח"כ נעשה פצוע דכא – האם מחייבים אותו לגרש את אשתו? ומחבר מביא דיעות חלוקות בנידון ומסקנתו היא, "שפצוע דכא שנשא אשה, או שנעשה פצוע דכא אחרי שנשאה – מחייבים אותו להוציאה".

בסעיף ד' דן המחבר בדינו של פצוע דכא עקב מחלה שקרתה לאחר הנישואין. המחבר מבאר את נימוקיהם של בעלי הפלוגתא בשאלת פצוע דכא, שכרתו הרופאים את אשכיו עקב מחלה. שיטת הרמב"ם – המתיר – היא, משום "שכל שנעשה מתוך הכרח לא נפסל לברא בקהל". ומאידך שיטת הרא"ש – האוסר – "משום דסברי, דאיסור זה (של פצוע דכא) הוא לתקנתה של האשה שלא תזנה ותחתיו מתוך הכרח תאותה הטבעית וירבו ממזרים בישראל".

המחבר דן בדברי החתם-סופר (חלק אבן העזר, סימן י"ז) ומגדיר את איסור סירוס אחר סירוס רק אם בשתי הפעמים נעשה הדבר ע"י בני אדם, אבל כשהתחלה היתה בידי שמים אין במעשה אדם הבא אחריו משום סירוס.

בסעיף ה' דן המחבר בשאלת נאמנות הרופאים בקביעת הצורך בכריתת האשכים ולדעתו, כל שלא נעשתה הכריתה בפשיעה יש להחשיבה כבידי שמים. "הלכך כל שנעשה ע"י הרופאים מסיבת חולי שיש בו סכנה לפי אומדן דעתם... נמצא, איפוא, שאין זה על ידי פשיעתו אלא לאונסו, ובכגון זה לא פסלתו תורה".

ואגב דן המחבר בשיטתו של האבן-עזרא, הסבור כי מה שנתנה התורה רשות לרופא לרפאות הוא רק בפצעים ובמחלות חיצוניות, אבל לא במחלות פנימיות. לדעת המחבר אין דברים אלו להלכה "ומדברי רז"ל נלמוד, שחובה לבקש עצת הרופאים".

וביחס לעצם דין נאמנות הרופאים דן המחבר בשיטת הרמב"ם (הלכות רוצח ב', ח') ומסתמך על בירורו במשפטי עוזיאל, אבן העזר, סי' י'–י"ד. (ראה סיכום באסיא, י"ג, תשל"ו עמ' 29–30). כאשר לנידון השאלה הנוכחית סבור המחבר, "כי כל זה נאמר לקיים דעת הסוברים דפצוע דכא וכרות שפכה שע"י חולי חשוב כנעשה בידי שמים, ומותר לברא בקהל, אבל להלכה ולמעשה צריכים אנו לחוש לסברת הרא"ש ודעימיה, הסוברים שלא נקרא בידי שמים אלא ע"י ברד או רעמים וכירצ"ב. תמעתה צריכים אנו לדון אם כופין אותו להוציא מספק פלוגתא דרבוחא, ככל ספק דאורייתא לחומרא".

בסעיף ו' דן המחבר בשאלה אם איסור פצוע דכא נותן גם בנשים. מסקנתו היא: "אשה שלקחה באיברי התולדה ואינה ראויה להוליד – איננה בגדר איסור זה ולא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה, שלא נאמר אלא בזכרים. אבל אשה שנשאה לפצוע דכא לוקה הוא והיא... ושניהם עוברים באיסור זה".

בסעיף ז' דן המחבר בדין ספק פצוע דכא, וסבור הוא להלכה כפי שנפסק בשולחן ערוך (אבן העזר ה', א'), שספק פצוע דכא לא גזרו חכמים לאוסרו לברא בקהל.

מסקנת המחבר – "ולכן מסכים אני להלכה... שלא לכופ באיזה לחץ... להוציא את אשתו או להפרד ממנה, אלא זאת חובתנו לומר להם, שראוי לחוש לדברי האוסרים ולהתגרש, או לכל הפחות להפרד מחיי אישות". (המחבר מסתמך בעיקר על דברי השו"ת בנימין, סימן ל"א).

סימן ו' – ניתוק שבילי הזרע של חגבר לצורך רפואה (נתוח הערמונית)

השאלה – האם יש בזה משום איסור סירוס, והאם אסור לאיש זה להמשיך בחיי נישואין מדין לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'?

התשובה – המחבר דן באריכות בשאלת שתיית כוס של עקרים לרפואה. עפ"י סוגיא בתלמוד (שבת ק"י, ב') וקושי בשיטות הרמב"ם (אסורי ביאה ט"ז, י"ב) והשולחן ערוך (אבן העזר ה', י"ב) מסכם המחבר את שיטתו כך: המשקה את זולתו כוס של עקרים – אם כיון לסרסו בכך הרי זה בגדר איסור סירוס, ואם כיון לרפואה או להנאה אין בזה איסור, מפני שאין בכך מעשה בידיים באיברי המין. מאידך אם שותה בעצמו כוס של עקרים – אעפ"י שמתכוון לרפואה אסור ולוקה, כי עצם השתיה היא בגדר מעשה סירוס.

ובדין חיתוך שבילי הזרע, דעת המחבר שיש בזה איסור סירוס. לכן, "בערשה פעולה בשבילי הזרע, שהם חוטי הביצים, אסור בהחלט, ואפילו ע"י לא יהודים, מדין מסייע... וכל שכן בסירוס שהוא מוסר עצמו לפעולה זאת ודאי שאסור". (ראייתו מדברי הרמב"ם, אסורי ביאה ט"ז, ג').

כמו כן דעת המחבר, שדין פצוע דכא אינו תלוי בהעדר יכולת לקיטוי האיבר, ולכן גם אם יכולת זאת נשמרת, עדיין האיסור במקומו קיים.

אכן בשאלת נתוח הערמונית, כאשר נגרמת עצירת השתן "והתרופה האחרונה לדבר זה היא נתוח רפואי למעט או לבטל לגמרי נפח זה, ואז יכל לשוב החולה לבריאותו המינית, אלא שאינו מוליד משום שהזרע מתערב עם השתן, ולפי זה יש להתיר פעולת נתוח זה ע"י קשירה סותמת שבילי הזרע... מדין חולה שיש בו סכנה, שמותר להתרפא באיסורין, חרף משלושה דברים – עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים". המחבר מברר דין חולה שיש בו סכנה תמדיק מדברי הרמב"ם (שבת, ב', ה'), שכל מכה בחלל הגוף איננה צריכה אומד הרופאים לקביעת הסכנה, אלא עצם מציאות מחלה בחלל הגוף היא עדות לסכנה. ומציין מדברי הרשב"א, "שכל שמרגיש מכאובים חזקים... זה מוכיח שיש קלקולים פנימיים במקום הכאבים... ומחללים עליהם את השבת, שהמכאובים מעידים על קלקולים פנימיים".

מסקנת המחבר – "ועל כל פנים בידון וידון, שיש מכאובים גדולים מסיבת נפוח איברי המין, וגם שגורמת לעצירת השתן, ודאי הוי כחולי שיש בו סכנה, וככגון זה מותר להתרפאות

באיסורין... הלכך מותר להשקותו כוס של עקרים או לעשות פעולה ממשית בחוטי הזרע... וזו היא דרכה של תורה, כדרשת רז"ל: וחי בהם - ולא שימות בהם, ודבר זה צריך להיעשות בלא דיחוי, כיון שאין תקנה אחרת, ובכל זמן שיעשה אותם הוא באיסור, ולכן למה לדחות את התרופה לעוד ימים או חודשים, ומוטב להקדים ולהציל ולהציל מחיי מכאובים, שיש בהם גם ביטול תורה וגם חיי צער ומכאובים ולהשיב את החולה לחיי שקט ושלוה בדרכי התורה חצוצות, שדרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

(ואגב, מבאר המחבר את מאמר חז"ל - בכורות מ"ד, ב' : ב' נקבים יש באדם, אחד מוציא שתן ואחד מוציא זרע, ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום. בשעה שאדם נצרך - אם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר. על כך מעיר המחבר "והנה במאמר זה מלגלגין אנשי המדע הרפואי ואומרים שאין דבר זה מתאים אל המציאות... ועל כגון זה נאמר ודע מה שתשיב לאפיקורס, כי מה נענה לאלה אשר יבואו עלינו בטענה מתוך נתוחים שעשו בחיים באברי התולדה ולא מצאו שם שני שבילים".

המחבר סבור, שכוונת חז"ל היא לשני השבילים שבתוך הבטן, סמוך לגוף (כלומר Vas Deference ו-Ureter). "שני צינורות אלה - סילון השתן ושביל הזרע נבדלים ע"י שסיבים דקים, שהם מתכורצים ונפתחים בשעת פליטה - עי"כ אין שריר סילון השתן נפתח בשעה שהזרע זורם החוצה וכן להיפך".

סימן ז' - בדין סירוס מחמת מחלה

השאלה - מי שנסתרס ע"י רופא מחמת מחלתו - האם נאסר לבוא בקהל מדין פצוע דכא וכרות שפכה?

תשובה - המחבר דן באריכות רבה במחלוקת הראשונים בשאלה העיקרית, האם סירוס לצורך רפואה דינו כסריס בידי שמים - ומותר לבוא בקהל, או שדינו כסריס בידי אדם - ואסור לבוא בקהל. שיטת רש"י היא "דאין סריס בידי שמים אלא מי שהוא סריס חמה מלידה, או שנסתרס ע"י ברד ורעמים, והוא הדין לנסתרס מחמת חולי מאליו, אבל כל סריס שע"י אדם בנגיעה באברי ההולדה, או בשתית כוס של עיקרין - דינו כסריס בידי אדם ופסול לבוא בקהל, ואפילו אם זה נעשה כדי להרפא מחולי שיש בו סכנה, דאע"ג דאין בו איסור, מכל מקום, נעשה בידי אדם הוא". המחבר מציין פוסקים ראשונים אחרים ההולכים בשיטת רש"י. מאידך שיטת התוספות לדעת המחבר, ש"גם בנגיעה באברי ההולדה לריפוי מחמת מחלה שאין בו סכנה, וכל שכן חולי שיש בו סכנה, אינו נפסל לבוא בקהל, הואיל ועקר החולי הוא בידי שמים". וכן שיטת הרמב"ם לדעת המחבר, "דכל שלא נעשה דבר הגורם ישר לסירוס - הרי הוא כסריס בידי שמים". המחבר מציין פוסקים ראשונים רבים הסבורים כשיטת הרמב"ם.

מסקנת המחקר - "מכל האמור ומדובר למדנו להלכה, שרוב ככל הפוסקים הראשונים פסקו והורו הלכה למעשה בסריס מחמת חולי, אפילו ששלטו בו ידי אדם לרפואתו, להתירו לבוא בקהל, ואין צריך לומר שמוחר להמשיך נשואין עם אשתו, וכך שורת הדין והאמת נותנת, שדרכיה דרכי נועם כתוב... מטעם זה הנני מסכים... באיש זה שנעשה לו נתוח בתוט הביצים שהם חוט הזרע, להפסיק את שבילי הזרע כדי להצילו ממכאובים תמידיים, להתירו להמשיך את נישואיו עם אשתו".

סימן נ' - בדין בדיקת פוריות הגבר

המחבר כתב בספרו (משפטי עוזיאל, אבן העזר, סימן מ"ב), שמוחר להוציא זרע - אפילו ביד - אם אינו מתכוון לניאוף ולא להשתתה אלא עושה זאת משום רפואה או לבדוק עצמו אם הוא ראוי להוליד. בעקבות הערות על דעתו זו חוזר המחבר ודן באריכות בנרשא זה, ומוכיח כי הוצאת זרע לבטלה ביד או בכל דרך אחרת (חימום, הרהור וכד') חמורים ואסורים באותה מידה, ומאידך אם יש היתר לצורה אחת - מותרות גם הצורות האחרות. "אולם אין הדברים אמורים אלא אם הרופא אומר שלא תועיל בדיקה זאת באופן אחר, אבל אם אפשרית בדיקה זאת בדרך אחרת - מוטב לעשות כן, שלא להביא את עצמו לידי הרגל בעבירה זאת".

סימן נ"א - מניעת חריון לחולת לב

השאלה - אשה חולת לב, שלדעת הרופאים תסתכן בהריונה, והוצע לה שמוש בפתילה הקוטלת זרע לפני קיום היחסים - מה דינה?

תשובה - המחבר דן בשאלה דומה בספרו (משפטי עוזיאל, חלק ב', אבן העזר, סימן מ"ג) והסיק להיתר, ולכן מתיר גם בנידון השאלה הזו להתיר. אכן אם האיש טרם קיים מצות פריה ורביה אסור לו לשאת אשה או לקיים אשה שאינה מסוגלת להביא ילדים לעולם, משום "אביזרא דהשתתח זרע לבטלה". ברם, אם יש לו כבר בת אחת, אף שאין בזה קיום שלם של מצות פריה ורביה, סומך המחקר על שיטות המקילות בזה.

מסקנת המחקר - "על יסוד האמור, הנני מסכים לדעת כת"ר להתיר המשך נישואיו של איש זה עם אשתו זאת בנתינת הפתילה באותו מקום כדי להתיש ע"י כך כח התולדה, שלא תזעבר אשתו. ואני תפילה לפני רופא כל בשר לשלוח דברו הטוב אל האשה התולה הזאת ולהבריאה...".

[סימן ע"ו - בתוך תשובה בענין שתנה דן המחבר בדין אשה לאתר כריתת הרוחם
מסקנת המחבר - "אין אשה זאת יוצאת בטענת מקח טעות, אלא היא צריכה גם וגובה כתובתה
מנה ותוספת כתובה שכתב לה בעלה... אולם אם גם אחרי פיוס ומאן האשה לקבל גיטת אין
שורת הדין נותנת לעגן את האיש כל ימיו ולהבטל ממצות פריה ורבייה... ומתירים לו לישא
אשה אחרת עליה...".]

[סימן פ' - בתוך תשובה בעניין אתר דן המחבר בדין בעל הורגה לגרש את אשתו מחמת מחלתו
מסקנת המחבר - "מדברי כולם למדנו שבכל אופן אין מתירים לגרש בעל בורחה, משום שאין
זו ממידת דרך ארץ... וכן בשתטית לא התירו לישא אשה אחרת עליה, אלא בהשלשת הגט
וכתובתה ובהיתר מאה רבנים... ובנוסף על זה מחייבים אותו הבטחת מזונותיה ורפואתה כל
זמן היותה שוטה... וזאת להודיע, שבשנים האחרונות תיקנה הרבנות הראשית לא"י, שכל
היתר נישואין אשה אחרת על אשתו הראשונה צריך אישורו של מועצת הרבנות הראשית לארץ
ישראל בחתימתם של נשיאיה, חוזה תקנה אלימאת לתקנת בנות ישראל ומינה לא תזוע".]

המשך יבוא אי"ה בחוברת הבאה

על החולה המזמין את הרופא לדעת שהרופא הוא רק שלוחו של
הרופא כל בשר שנתן לו הרשות לעשות שליחותו. אבל מכיון שהרופא
עשה את שלו, נתן לפניו חוקי הרפואה ותהליכי המזון וההתנהגות -
חייב החולה לשמוע לצווי הרופא, לא פחות אם לא יותר מחוקי השו"ע
באיסור והיתר, כמצוה מהתורה ונשמרתם מאד לנפשותיכם.
ועל הרופא בגישתו לספל בחולה להתבונן באיזו מכונה מצוינה
הוא מטפל וידע את האחריות הגדולה אשר לו. ותהיה הגישה של
הרופא בכל כובד הרצינות ובישוב דעת גדול. ואל נא יעשה "נסיונות"
בגוף האדם בטרם התישב עם מומחים עוד. ואעפ"י שיש לו הרשות
לעשות גם נסיון בלחי בטוח במאה אחוזים, כשאינן לפי דעתו עצה אחרת
בטוחה... אין לו לעשות נסיונות על אחריות עצמו במקום שיש רופאים
מומחים עוד, מכל שכן כשיש גדולים ממנו.

(הרב י.מ. טוקצינסקי, גשר החיים, ירושלים, תש"ז, ח"א,
פ"א אות ב')